

МІФОЛОГЕМА ДОЛІ У ЛІРИЦІ ВАСИЛЯ СТУСА

У статті досліджується світоглядна система Василя Стуса, зокрема увага приділяється особливостям та функціональним різновидам міфологеми долі, авторським інтерпретаціям фольклорно-філософського образу долі у художньому світі митця.

Ключові слова: міфологема долі, фатум, міфологічної свідомості людини.

Ключевые слова: мифологема судьбы, мифологическое сознание человека.

Key words: the mythologeme of fate, mythological consciousness of man.

Творчість Василя Стуса – глибинне духовне джерело поетичної думки та філософії. Літературознавці одностайно називають В.Стуса одним із найбільших поетів ХХ століття, відзначаючи його самобутність на рівні сучасного поетичного мислення, схильність до філософського заглиблення й високої самодостатності поетичного слова.

Глибоко осмислено творчість Василя Стуса у дослідженнях А.Бондаренко, Г.Віват, І. Дзюби, М. Коцюбинської, М.Наєнка, Є.Сверстюка, Д.Стуса та ін. На особливу увагу також заслуговують наукові розвідки літераторів діаспори Ю.Шевельова, Л.Плюща, Л.Рудницького, О.Тарнавського, Б.Рубчака, М.Павлишина, які аналізують філософські, художні, психологічні, метафізичні аспекти Стусової лірики, розглядають різноманітні літературні впливи, на основі яких у поета формувалося власне бачення світу.

Наша мета – дослідити авторську концепцію долі у художньому світі Василя Стуса. Оригінальність інтерпретації фольклорно-філософського вірування у фатум трансформується у ліриці митця у міфологему долі, яка

сягає своїм корінням ще в античні часи, розвивається і модифікується. Відповідно сьогодні концепція долі розглядається як складова частина національної свідомості.

Вірування в долю посідає чільне місце у світоглядній системі Василя Стуса, набуває індивідуально-авторської наповненості, підсилюється філософією екзистенціалізму, переростаючи у досить змістовну міфологему долі.

Віра в *долю*, передбачення, віщування закладена в основу міфологічної свідомості людини. Наприклад, це вірування становить основу глибокого трагізму античних героїв, доля і вчинки яких підпорядковані волі богів. З одного боку, це надає гнітючого настрою людині, але з іншого – певною мірою полегшує їй життя, навіть у деякій мірі заспокоює, переконуючи в тому, що доля невідворотна, змінити її не можна.

Міфологема долі у ліриці Василя Стуса досить різнопланова не лише за основою (антична і слов'янська), але й за функціями. У поезіях митця виділяємо три функціональні різновиди: доля-фатум, доля-іспит, віщування долі. Символічний образ долі-фатуму у свою чергу поділяємо на три модифікації: доля, яка тобі судилася; доля, яку заслужив; доля, яку шукаєш.

Прикладом першого функціонального різновиду є міфологема, яка у своїй основі містить світоглядну позицію як античної, так і сучасної людини ("...доля –всепам'ятна, всечула, вседисуща – нічого не забуде, не простить" [3, с. 228], "Благословляю твою сваволю, дорого долі, дорого болю" [3, с. 320]).

Характеристика щасливої або лихої долі підсилюється мотивом її шукання:

Шуми, водо, шалій, водо,
і жебони: нам доля – вдасться!
Коли не прийде – то мине,
коли не стріне – то розлучить... [3, с. 233].

В інтерпретації поета лиха доля асоціюється з мотивом страждання та символічним образом хреста. У вірші "Як добре те, що смерти не боюсь я..."

через монолог ліричного героя автор змальовує образ хреста як символ долі, самопожертви.

Образ долі-фатуму зустрічаємо у вірші "Сховатися од долі - не судилось". Усупереч традиції митець ставить ідею фаталізму на другий план, зосереджуючи основну увагу на морально-етичному факторі, який визначає та оцінює вчинки людини:

Сховатися од долі - не судилось.
Ударив грім – і зразу шкереберть
пішло життя. І ось ти – все, що снилось,
як смертеіснування й життєсмерть.
Тож іспитуй, як золото, на пробу
коханих, рідних, друзів і дітей:
ачи підуть крізь сто своїх смертей
тобі услід? (...)
Та відчайдушно пролягла дорога
несамовитих. Світ весь – на вітрах.
Ти подолала, доле, слава богу.
На хижім вітрі чезне й нищий страх [3, с. 264].

Традиційно митці вживають у художніх творах давньоримський міфологічний образ *Парки* (за давньогрецькою міфологією – *Мойри*) як *Долі*. У художній системі Василя Стуса цей образ містить езотеричну інформацію, яка базується на синтезі семантичного значення відповідного образу та конденсованого емоційного вираження почуттів, що складає інтелектуальне й духовне підґрунтя лірики поета. Наприклад, зустрічаємо образ *парки Нони*:

Нема куди піти
нема куди подітись,
гнітитися, гнітитися,
а долі не втекти!
По жилах час тече,
а просвітку не видно,

життя сувору нитку

проклята Парка тче [3, с. 295].

За античною міфологією *мойри* – богині людської долі, з якими було пов'язане все життя людини: Клото пряла нитку людського життя, Лахесіс вела людину крізь мінливості долі, Антропа перетинала цю нитку у мить смерті. Відповідно римляни поклонялися трьом *паркам* на ймення Нона, Деціма та Марта (смерть).

Образ долі-іспиту та віщування долі вибудовані на основі народно-поетичної традиції та філософії екзистенціалізму. Іван Дзюба слушно зауважує: "Філософи екзистенціалізму, які не раз зверталися до поезії для підтвердження своїх поглядів (...), знайшли б найбагатший матеріал у творчості Стуса. Але у нього ж, на мій погляд, - і певне заперечення або подолання екзистенціального світопочування. Воно в тому, що головні антиномії й проблеми екзистенціалізму (життя – смерть, існування як буття для смерті, самота – комунікація; закиненість у буття – осягнення свободи; екзистенція – безособове) поет розмикає в переживання долі свого народу і в приналежність йому, в подвиг задля нього" [3, с. 27].

Авторська трансформація образу долі приводить до нових властивостей: доля кожної людини невіддільна від долі рідної землі:

Минають роки – їх не зупинити,

і ти – сторч головою – мчиш услід,

бо доля ще не закінчила спити.

Проте не згине твій козацький рід! [3, с. 341].

Показово, що в авторській концепції образ рідної землі переноситься на міфологему долі, яка у поезії Стуса постає глибшою та змістовнішою за класичну семантику цього поняття:

Гуртуймося. Даремно віщунів

шукати, мов чотири вітри в полі.

Бо навіть доля в сповиточку-льолі

нам не розкаже, де наш люд зблудив [3, с. 312].

Загалом сприймаючи визначену долю, поет не ставить її у залежність від волевияву, незбагненого "вироку богів", оскільки його доля не зумовлюється мотивом випадковості, як це подається в античній міфології. Тому великого значення для розуміння набуває образ віщої долі:

Та віщуни знакують долю:
ще роздойметься суходіл –
і хоч у прірву, хоч на волю
піврешся із останніх сил.
Тобі не буде опочину.
Об обрій погляд свій оббий –
і видивиш свою країну
в тяжкій короні багряній [3, с. 283].

Міфологема долі, виявляється, ще більш увиразнює та підсилює оптимістичний висновок вірша. Ось чому в контексті твору міфологема долі отримує зрештою позитивну оцінку, бо усвідомлення цього виводить митця зі стану пасивного підкорення долі, спонукаючи до активного вибору та формування власного життєвого шляху.

У Стусовій концепції долі спостерігаємо злиття народнопоетичного та філософського образу долі. Міфологема долі у творчості поета будується на трьох функціональних різновидах, які увиразнюються своєрідними мотивами. Митець розширює межі екзистенції шляхом виходу на вищій рівень розуміння місця і ролі людини у світі, об'єднуючи в єдине ціле людину і народ.

Використана література:

1. Антична література: Довідник / Буркат О.П., Беляєв Р.С., Вишневіська Н.О. та ін. – К.: Либідь, 1993.- 320 с.
2. Милорадович В. Народные рассказы о доле // Українці і народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991.- С. 352.

3. Стус В. Палімпсест: Вибране. – К.: Факт, 2003. – 432 с.
4. Словник античної міфології / Уклад. І. Козовик, О. Пономарів. – К.: Наукова думка, 1989.

Демченко А. В. Міфологема долі у ліриці Василя Стуса / Південний архів: Зб. наук. праць. Філолог. науки – Херсон: Видавництво ХДУ. – 2004. – Вип. XXVI. – С.23-26.